

PERNÝ, Lukáš – GEŠPER, Marián (eds.). *Clementis & Mináč: vlastenci alebo „buržoázni nacionalisti“? Zborník z vedecko-odborných a spoločenských aktivít k 100. výročiu narodenia Vladimíra Mináča a k 120. výročiu narodenia Vladimíra Clementisa.*

Martin, Bratislava : Matica slovenská, Inštitút Analýzy-Stratégie-Alternatívy, 2023, 300 s. ISBN 978-80-8128-297-3.

Podstatnou súčasťou slovenských dejín, ale aj dejín vo všeobecnosti, boli a sú významné historické osobnosti, ktoré do diania v spoločnosti zasahovali rozličnými spôsobmi, či už ako priami aktéri, alebo ako určitý sprievodný jav prebiehajúcich udalostí. V inom ponímaní úlohy osobnosti v dejinách sa stáva predmetom kritického hodnotenia ich konanie v priebehu fyzického života alebo neskôr po fyzickom odchode (smrti) prostredníctvom interpretácie nasledovníkov a odporcov, ale aj odbornej i laickej verejnosti. Z toho dôvodu formovanie posmrtného obrazu osobnosti nadobúdalo postupne najrozličnejšie kontúry v závislosti od aktuálnych podmienok v spoločnosti, pretože záležalo, či bol vtedajšou vládnuou mocou a širokými vrstvami ľudu tento posmrtný obraz osobnosti vyzdvihovaný, alebo naopak odsudzovaný. V rámci odlišného aspektu analýzy a hodnotenia úlohy osobnosti v dejinách môžeme zastávať stanovisko, že téma života a diela konkrétnych osobností nemusí byť primárne len politickou záležitosťou, pretože ich životný príbeh často prenikal do oblasti umenia, kultúry, žurnalistiky, edukácie a pod. Viacerí autori a zostavovatelia biografí o významnejších osobnostiach národného i svetového rozmeru sú toho názoru, že problematikou skúmania života a diela (viac alebo menej) známych slovenských osobností dvadsiateho storočia, napr. ako boli Milan Rastislav Štefánik, Milan Hodža, Andrej Hlinka, Alexander Dubček, Gustáv Husák atď., sa v drivej väčšine zaoberajú autorské kolektívy, čoho výsledkom sú nespočetné kolektívne publikácie. Podstata problematiky kolektívneho spracovania vybranej osobnosti spočíva najmä v tom, že na jej životný príbeh nazerajú z viacerých uhlov pohľadu, čo prirodzene zdôrazňuje fakt, že mnohé zo slovenských osobností boli pomerne mnohostranne založené, pričom aktívne pôsobili až v niekoľkých oblastiach: napríklad v politike, v žurnalistike, v kultúrnom prostredí, v cirkvi, v hospodárstve, v športe a pod. V neposlednom rade práve osobnostný rozmer daného jedinca v pozícii sondy nám umožňuje prostredníctvom jeho životného príbehu preniknúť do minulých spoločensko-politických podmienok a získavať tak informácie o podmienkach každodenného života. Okrem týchto stručne uvedených teoreticko-metodologických východísk skúmania osobnosti v dejinách je potrebné ešte uviesť dôležité hľadisko, že aktuálny smer biografického prístupu zdôrazňuje bipolarnosť v štruktúre osobnosti, resp. že ju môžeme skúmať v rámci vonkajšej a vnútornej stránky biografie. Za týmto účelom je potrebné využiť rozmanitosť historických prameňov – od egodokumentov v podobe denníkov, pamätí, korešpondencie cez dobovú tlač a publikácie rôzneho charakteru odzrkadľujúce

životné podmienky dobového kontextu až po svedecké výpovede rodinných príslušníkov a priateľov alebo spolupracovníkov, kolegov.

Spomenuté, ale aj rôzne ďalšie teoreticko-metodologické východiská biografického prístupu k skúmaniu osobnosti v kontexte dejín nachádzame v kolektívnej publikácii – vedecko-popularizačnom zborníku – s názvom *Clementis & Mináč: vlastenci alebo „buržoázni nacionalisti“?*, ktorá vyšla roku 2023. Ide o zborník z vedecko-odborných a spoločenských aktivít k stému výročiu narodenia Vladimíra Mináča a k stodvadsiatemu výročiu narodenia Vladimíra Clementisa. Obsah zborníka pozostáva z rozmanitého textového materiálu od kolektívu autorov, ktorý vznikol prostredníctvom vedeckých, osvetových a spomienkových podujatí. Obohacujúcou stránkou textu je zakomponovanie rozsiahleho archívneho materiálu. Popritom kvalitné grafické spracovanie vrátane estetickéj stránky dopĺňajú početné fotografie, obrazy a iný cenný materiál zo života Vladimíra Mináča a Vladimíra Clementisa. Rozsiahla, tristostranová publikácia, je rozdelená na niekoľko ťažiskových častí, pričom za hlavné dve časti považujeme najmä tie, ktoré sa zaoberajú vedeckými príspevkami a esejami o Vladimírovi Clementisovi a Vladimírovi Mináčovi. Týmto témam predchádzajú do problematiky uvádzajúce state v podobe úvodného slova, príhovorov a spomienok. Z obsahovej stránky zborníka vyplýva, že hlavným zámerom zostavovateľov vedecko-popularizačného zborníka bolo docieľiť, aby obsah textov vyhovoval viacerým skupinám čitateľov – od vedeckých pracovníkov až po bežného čitateľa prejavujúceho záujem o slovenské dejiny, kultúru, literatúru, politiku a ich osobnosti.

Úvodnú časť vedecko-popularizačného zborníka tvorí niekoľko príhovorov, ktoré majú za cieľ pokúsiť sa predstaviť prvotný význam osobností Vladimíra Clementisa a Vladimíra Mináča v kontexte ich úlohy v danom historicko-spoločenskom kontexte dejín. Dávajú tým jasne najavo, že tieto vybrané osobnosti zo slovenských dejín dvadsiateho storočia nepatria do zabudnutia minulosti, pretože síce ich fyzický život sa skončil, ale ich tzv. „druhý život“ sa naďalej uchováva v historickej pamäti národného spoločenstva. Viacerí autori okrem iného zdôraznili, že k osobnostiam, ktoré boli podstatnou súčasťou slovenských i európskych dejín, je potrebné sa neustále vracieť a pod vplyvom vedeckého bádania v historických prameňoch ich životný príbeh neustále prehodnocovať. Autori vo svojich príhovoroch na niektorých miestach v texte poukázali na opodstatnenosť zostavenia publikácie, a to s odôvodnením, že osobnosť nie je uzatvorená veličina, ale je súčasťou spleti rôznych spoločenských vzťahov a reťazcov, ktoré správne interpretovať si vyžaduje nielen profesionálny prístup zo strany vedeckých pracovníkov, ale tiež viacozmerný náhľad na danú problematiku. Na základe textu a obrazového materiálu môžeme vidieť, že uctenie si pamiatky, života a diela Vladimíra Mináča prebiehalo tiež prostredníctvom pietneho aktu – slávnostným kladením venca na hrob a odhalenie busty.

V publikácii nachádzame bohatý fotografický materiál o priebehu podujatí vrátane vedeckej konferencie *Mináč 100 I Clementis 120* v Bratislave a vedeckého seminára v Rimavskej Sobote. Pred vstupom do ďalších častí zborníka si uveďme ešte jedno teoreticko-metodologické východisko biografického prístupu, ktoré si čitateľ v momente, keď si vezme danú publikáciu do rúk, musí všimnúť. Základným pilierom

vedecko-popularizačného zborníka sú dve významné osobnosti, ktorých životné osudy sú späté so slovenskými dejinami dvadsiateho storočia, ale generačne boli na rozdielnej úrovni. Na druhej strane spájala ich rovnaká túžba po nastolení lepších životných podmienok pre slovenský národ. Aj preto sa obaja aktívne angažovali v spoločenskom živote, čo sa často odzrkadlilo vzostupmi a výhrami, ale aj pádmi a prehrami. V prípade Vladimíra Clementisa mal tento pád a prehra doslova tragické následky, keďže bol popravený počas politických procesov v päťdesiatych rokoch dvadsiateho storočia. Tým chceme povedať, že zostavovatelia publikácie využili možnosť postaviť vedľa seba dve osobnosti, ktoré boli síce súčasťou slovenských dejín dvadsiateho storočia, ale okrem toho mali viaceré spoločné i rozdielne osobnostné stránky, ktoré autori vo svojich príspevkoch podrobnejšie rozpracovávali.

Ďalšia časť v publikácii sa zaoberá oblasťou, ktorá si takmer vždy získava najviac sympatizantov medzi odbornou, ale hlavne medzi bežnou (laickou) verejnosťou. Okrem toho, že sa spomienky ľudí dobre čítajú, pretože sú väčšinou napísané pútavo, tak prinášajú možnosti vidieť určité osobnosti v inom svetle, než bolo to oficiálne a očiam verejnosti zriedka viditeľné. Na spomienky ako historický prameň síce bývajú rozdielne názory v rámci ich využitia v historickom výskume, ale s určitosťou by sme sa bez nich nemohli zaobísť. Zostavovatelia vybrali do zborníka originálne spomienky z pohľadu rodinných príslušníkov, blízkych spolupracovníkov a priateľov. Použité spomienky sú charakteristické viacerými peripetiami, kedy môžeme pozorovať náhly zvrát v životných príbehoch Vladimíra Clementisa a Vladimíra Mináča. Napríklad Clementis ako minister zahraničných vecí sa zrazu stáva obžalovaným vlastnou komunistickou stranou, ktorá ho po vynesení rozsudku vydáva na trest smrti obesením. V prípade Vladimíra Mináča to bolo zase uniknutie smrti len o vlások, či už počas Slovenského národného povstania, alebo v priebehu politických procesov v päťdesiatych rokoch. Samozrejme, takýchto dejinných zvrátov bolo v prípade oboch osobností oveľa viac, ale my chceme na tomto mieste len stručne poukázať na niektoré, aby si čitatelia dokázali vytvoriť predstavu o turbulenciách v životných príbehoch Vladimíra Clementisa a Vladimíra Mináča, ktoré sú v publikácii viditeľné nielen v časti o spomienkach, ale tiež tvoria podstatnú súčasť autorských vedeckých príspevkov a esejí.

Dominantnú kapitolu zborníka tvoria vedecké príspevky a eseje, pričom každá z osobností, či už Vladimír Clementis, alebo Vladimír Mináč, sú spracované samostatne. Kapitola venovaná vedeckým príspevkom a esejam sa člení ešte na niekoľko rozsahovo kratších alebo dlhších úsekov v podobe úvodného medailóna, vedeckých príspevkov a esejí, z archívu slova, galérie o daných osobnostiach a ukážky z ich tvorby. Už v oboch úvodných medailónoch môžeme popri prehľadnom opise života a diela Vladimíra Clementisa a Vladimíra Mináča pozorovať istú „kontroverznosť“, ktorá sa tradične spája s osobnosťami, ku ktorým nemáme zaujaté jednoznačné hodnotiace stanovisko. V obsahu nasledujúcich vedeckých a esejistických textoch sa objavuje uvažovanie nad rôznymi alternatívami, ako sa dá pristupovať smerom k analyzovaniu a hodnoteniu predmetných osobností. Za kladnú stránku považujeme určite to, že sa autori neuchyľujú k tzv. idealizovaniu života a diela, ale ani nekriticky nezatracujú postavy Vladimíra

Clementisa a Vladimíra Mináča. Ich bohatý osobnostný potenciál a viacrozmerné životné dielo je prostredníctvom súboru príspevkov z pera kolektívu autorov rozdelené na menšie ucelené časti, pričom každý spracovaný text sa usiluje zachytiť konkrétnu hodnotu v závislosti od vybranej problematiky.

Na hlavnú časť o vedeckých príspevkoch a esejach nadväzuje podkapitola, ktorá nesie názov *O Clementisovi z archívu slova* alebo *O Mináčovi (aj od Mináča) z archívu slova*. Považujeme ju za prínosnú časť publikácie, pretože nie je spravidla zvykom vkladať do publikácií takéto samostatné časti, ktoré by uvádzali výslovne len publikované staršie články, ktoré rozoberajú ťažiskovú tému. Samozrejme, ak nejde o záverečné prílohy v publikácii. Ako prínos v tom tiež vidíme, že sa zabránilo tomu, aby tieto publikačné výstupy upadli do zabudnutia. Súčasne ich zosúladenie v zborníku napomohlo k väčšej informovanosti o problematike, a teda k získaniu širšieho obzoru. Vo všeobecnosti si dovoľíme povedať, že cieľom vedecko-popularizačného zborníka nie je vnútiť určitý názor na osobnosti Vladimíra Clementisa a Vladimíra Mináča, ale prostredníctvom rozsiahleho zozbieraného a usporiadaného materiálu ponúknuť čitateľom priestor, aby si mohli sami vytvoriť názor na ich konkrétne životné etapy, prípadne spôsob myslenia a opodstatnenosť konania či preferovaný svetonázor. V biografickom prístupe v rámci skúmania jedinca, hlavne ak hovoríme o politikovi, vedcovi, umelcovi či spisovateľovi, môžeme jeho osobnostnej stránke lepšie porozumieť cez zachované diela, ktoré na jednej strane do značnej miery odzrkadľujú podmienky doby a na druhej strane ponúkajú zase príležitosť nazrieť do vnútornej oblasti biografie osobnosti jedinca. Máme za to, že na tento aspekt neľahkého biografického skúmania chceli poukázať aj zostavovatelia zborníka, keď zaradili do publikácie podkapitolu – *Ukážky z tvorby Vladimíra Clementisa* a *Ukážky z tvorby Vladimíra Mináča*. Cenným sprievodným javom textového materiálu je kvalitné grafické spracovanie, ktoré nielen dopĺňa obsah textu, ale rovnako zabezpečuje estetickú stránku zborníka. Obrazový materiál, podobne ako to je v ostatných predošlých prípadoch, predstavuje okrem iného samostatnú podkapitolu – *Galéria Vladimíra Clementisa* a *Galéria Vladimíra Mináča*.

Vedecko-popularizačný zborník o živote a diele Vladimíra Clementisa a Vladimíra Mináča považujeme za mimoriadne kvalitnú publikáciu. Odporúčame ju všetkým záujemcom o slovenské dejiny dvadsiateho storočia, ale zvlášť o ich aktéroch, ktorí boli podstatnou súčasťou spoločensko-politických procesov v premenách času. V neposlednom rade ju rovnako odporúčame všetkým, ktorí prejavujú záujem o teoreticko-metodologické východiská biografického prístupu k skúmaniu osobnosti a chceli by svoje odborné poznanie obohatiť o ďalšie možnosti bádania v tejto pomerne zložitej problematike spoločenských vied.

Jaroslav Durec